

**XƏLİL RZA ULUTÜRKÜN ELMİ-TARİXİ MEMUARLARINDA
İLLİLİK VƏ XALQÇILIQ MƏSƏLƏLƏRİ****Ə.B.ƏSGƏRLİ***Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu*

X.R.Ulutürk elmi-tarixi memuar yaradıcılığına 60-cı illərdən başlamışdır. O, 1962-1963-cü il tarixli gündəliyində bu barədə məlumat vermişdir. «Gündəlik – ürəyimin tərcümeyi-halıdır. Buna görə də hər kəsin, xüsusilə də işi-peşəsi xalqın taleyi ilə bağlı olan adamların gündəlik yazması, zənnimcə bir işdir. Amma düz yazasan. Düz də yazmaq həmişə olmur. Hər halda buna mümkün qədər səy etmək lazımdır. Çoxdan gündəlik yazmaq fikrindəydim. Ətalət imkan vermirdi. Axır vaxtlar deyirdim: qoy dissertasiyanı bitirim, sonra başlaram. Vədimə əməl edirəm». Şairin şəxsi arxivindən (14 noyabr 1962, Bakı).

Şairin arxivində işləyərkən gördük ki, o, 1962-ci ildən ömrünün sonunadək gündəlik (elmi-tarixi memuar – Ə.Ə.) yazmaq vərdişini cidd-cəhdlə davam etdirmiş, zəngin irs yaratmışdır. Hətta, şairin arxivində bir ilə aid olan 2-3 qovluğun şahidi olduq. Hazırda sənətkarın arxivində çapını gözləyən 300 cilddən artıq əlyazma qovluğu saxlanılmaqdadır. Dediymiz budur ki, X.R.Ulutürkün memuarları çox genişdir. Burada 60-90-cı illərin həm tarixi-sosial şəraiti, həm də mənəvi-psixoloji, ədəbi-bədii və elmi-nəzəri səviyyəsi aydın görünür. Professor Əkrəm Cəfər yazmışdır: «Xəlil Rza 300 cilddən artıq gündəliyin müəllifidir. Hərəsi bir dissertasiya həcmində olan bu üç yüz cild, heç şübhəsiz, elmi-tarixi memuarlar kimi qiymətləndiriləcək və yüksək mükafata layiq görülcəkdir».

Respublikanın ümummillî lideri, cənab H.Ə.Əliyevin sərəncamına əsasən (14 noyabr 2002-ci il) şairin publisistik irsinin (və ya sənədli nəsrinin) seçmə nümunələri bir cildə (V cild) toplanıb çapa təqdim edilmişdir. X.Rzanın ümumən publisistik irsinin (o sıradan elmi-tarixi memuarlarının) çapa hazırlanması şairin həyat yoldaşı Firəngiz xanım Ulutürk və bu sətirlərin müəllifi tərəfindən başlanmışdır. Firəngiz xanım 2004-cü ildə «Gəl, ey səhər», 2005-ci ildə «Ustadım Əkrəm Cəfər», 2006-cı ildə isə «Lefortovo zindanında» adları ilə X.R.Ulutürkün elmi-tarixi memuarlarının cüzi bir qismini çap etdirmişdir.

X.Rza yaradıcılığında mental təfəkkür, milli və məfkurəvi şüur, milli ideologiya və onun daşıyıcıları ilə möhkəm bağlıdır. O, güclü, vətənpərvər, millətçi və beynəlmilətçi mütəfəkkir olmuşdur. Millilik məsələləri onun yaradıcılığından tarixi dövr boyu qırmızı xətlə keçmişdir. Bu barədə araşdırmalarımızda yazmışıq. Bu yazımda Xəlil Rzanın millətçiliyində qabarıq görünən dil probleminə daha yaxından diqqət yetiririk.

O, ana dilinin işləkliyi, təbliği, qorunması və təmizliyi uğrunda ardıcıl mübarizə aparmışdır. X.Rzanın əcnəbi (rus) sözləri işlədən şəxsləri 5 qəpik cərimə etməsi faktı əhali arasında geniş yayılmışdı. O, dilə münasibəti fərdi qaydada Azərbaycan dili kimi yox, türkçülük siyasəti, ideoloji-mədəni münasibətin üzvi hissəsi kimi ifadə etmişdir. Şair, hətta bu məsələdə Sabirlə Mirzə Cəlil mövqeyini siyasi müstəvidə təhlilə cəlb etmişdir.

X.Rza qeyd edirdi ki, türk dilləri bir-birinin hesabına daha çox qüvvətlənə, türk elləri bir-birinə daha çox yaxınlaşa, vahid ulus kimi biçimlənə bilərdi. Bunun qarşısını kəsənlərdən biri Stalin oldu. 1928-ci ildə latın əlifbasına keçdiyimizi görən Atatürk həmin yolu tutdu ki, türk xalqları bir-birini oxuya bilsin. Stalin erməni, gürcü əlifbalarına toxunmadığı halda, türk xalqları əlifbasının dəyişdirilməsi üçün göstəriş verdi. Əlifba siyasəti elə aparıldı ki, azərbaycanlı özbəyi oxuya bilməsin, uyğur türkmənin nə yazdığından baş açmasın, tatar qırğızın yazdığına həsrət qalsın. Stalin 1939-cu ildə beynəlxalq vəziyyətin gərgin çağlarında türk xalqlarının Türkiyə ilə əlaqəsini kəsdi. Krım türklərinə divan tutdu! Güney Azərbaycanında inqilabı qanda boğmaq üçün şərait yaratdı... «Əgər bu millət bu vaxtaca ayaq üstə dura bilibsə, igiddir. Bir azca nəfəs dərmək imkanı olan kimi görün kimləri yetirib? Sabiri, Cavid, Hadini. Sənətkar kimi hərəsi bir kainatdır. Sabir bədi təsvirdə, göstərməkdə, rəssamlıqda misilsizdir. Hadi monoloqda, lirik «Mən»in zənginliyini aşkara çıxarmaqda. Cavid dramatikdə, zidd obraziləri toqquşdurub təmkinlə kənardan baxmaqda.

– Bəs Füzuli?! Bəlkə türklükdə birinci olan Füzulidir?

Sabir Şərqi bu sualımı təsdiqləyir.

– Əlbəttə, – deyir. – Füzuli özünü türk adlandırır, türk sayır...»

Sabirlə Mirzə Cəlilin fərqi də tarixən türkə münasibət məsələsində üzə çıxmışdır. Sabir bizi türk sayır, Mirzə Cəlil azərbaycanlı. Ancaq hiss olunur ki, Mirzə Cəlilin türkə münasibəti üzəvaridir, şəraitə və senzuraya ilişməmək gərəkliliyi ilə bağlıdır. Əks halda Sabirin türk çıxışlarına jurnalında meydan verməzdi. Mirzə Cəlil dahidir. Buna görə Sabirin iqiqat dahiliyinə mane olmur. İstanbul – Qara dəniz – Batumi – Tbilisi yolu ilə gəlmiş ədəbiyyatı tərcümə etmək məsələsini irəli atan Əli Nəzmiyə Sabir necə divan tutmuşdur!

Osmanlıcadan tərcümə türkə? Bunu bilməm

Gerçəkmi yazır Gəncəli, yainki hənəkdir.

Mümkün iki dil bir-birinə tərcümə, əmma

Osmanlıcadan tərcümə türkə nə deməkdir?

Mirzə Cəlilin ciddi etirazı olsaydı, dərgisində Sabirin bu kimi şeirlərinə yol verməzdi. Türkiyə türkcəsi ilə Azəri türkcəsi arasındakı fərqi aradan qaldırmaq üçün Sabir tərcümə anlayışı yox, «təhvili-ibarət» söz birləşməsini irəli sürürdü» (Şairin arxivindən, 21 aprel 1980-ci il).

X.Rza azərbaycançılıqda daxili, türkçülükdə isə azərbaycançılığa istinadən xarici etnik keyfiyyəti əsas götürmüş, ümumtürk xalqları, mədəniyyəti və ədəbiyyatına üstünlük vermişdir. «Azərbaycanın mədəniyyət tarixini saxtalıqdan, yalandan, çirkəbdən təmizləməliyik. Bunsuz irəli birçə addım da atmaq olmaz. Muğamat və Füzuli səviyyəsində mədəni keçmiş olmayan qazax türkləri bizdən irəlidir. Qırğızlar da eləcə. Bu ulusların böyüklüyü bundadır ki, müstəqillik duyğusuna, baxımsızlıq amalına layiq oğullar yetirə bilirlər. Oljas Süleyminin, Çingiz Aytmatın səsi yalnız qırğızların, qazaxların deyil, ümumən bütün türklərin

səsi kimi yüksəlir. Bizdə bu cür şəffaf və qüdrətli səs deyəsən yox kimidir. Nədir bunun səbəbi? Görünür, biz etnik qeyrətimizi itirmişik, yaxud itirmək təhlükəsi qarşısında yığıq. XX əsrdə türk xalqları üçün türkçülük ideologiyasından böyük amal olmayıb. İşə bax ki, çarlıq mövqeyində duranlar və onların yerli nöqərləri bu böyük amalı da ləkələməyə çalışıblar. Biz redaktoru Əlibəy Hüseynzadə olan «Füyuzat»ın hər nömrəsini qızıla tutub qorunalıyıq, faksimilesini çıxarıb yenidən nəşr etməliyik. «Əkinçi»nin, «Molla Nəsrəddin»in daha yüksək mərhələsi kimi dəyərləndirməliyik. Çünki, «Füyuzat» yalnız çar istibdadına qarşı deyil, həm də eyni qeyrətlə sultan Türkiyəsi istibdadına qarşı çarpışmışdır... Hazırda Azərbaycanda «komprador ziyalıların», əslində ziyasızların böyük bir dəstəsi iş başındadır. Komprador ziyalıların ayağı burda, başı ordadır, başı özgələrin qoltuğundadır. Komprador ziyalı xalqın dilini də, mənliliyini də, adət və gələcəklərini də hər gün satır» (sentyabr 1985-ci il gündəliyindən).

X.Rza çar siyasətinin mahiyyətini – türk birliyini parçalayan xüsusyyətləri aşkarlamaqla səhvlərimizə işıq tutmuşdur. «Ayır, buyur» siyasətini əldə tutaqlaya çevirmiş çarlıq elan edib ki, yakut xalqı sən qəhrəmansan! Türkmən xalqı sən igidsən! Qırğız xalqı sən bahadırsan! Hərəsinə bir əlifba veriblər, hərəsinin fərdi cəhətlərini şışirdib göylərə qaldırıblar. Nəsimini az qala türkmənlərin əlindən alıblar. Yaxud, «Qisseyi-Yusif» yaradıcısı Əli yalnız tatar sərvəti elan olunub ki, Azərbaycan türkləri bu qaynağa əl atanda tatar ilə toqquşsun və qardaş türk ulusları arasında ixtilaf qızıqsın. Əslində biz ümumi qaynaqlarımız, abidələrimiz ilə daha çox fəxr etməliyik. Orxon-Yenisey yadigarları, Balasaqunlu Yusif qələmindən çıxmış «Qutadqu bilik», Əli ilhamının vergisi «Qisseyi-Yusif», «Koroğlu», «Dədə Qorqud», «Alpamış», «Yunis İmrə» əslində birləşdirici sərvətdir, parçalanmış türk mədəniyyətini birləşdirməyə çağıran qüvvənin özəyidir. Mən fəxr edirəm ki, Xəzər dənizinin bu tayında Vaqif, o tayında eyni qüvvəli, bəlkə filosofluğunda daha yüksək mərtəbəli Məhdimqulu yetişmişdir. Mən fəxr edirəm ki, eyni dil həm Nəvəini yetirib, həm Füzulini!.. M.Ə.Rəsulzadə və Əlibəy Hüseynzadə bu amal yolunda sümüklərini də qurban veriblər, şöhrətlərini də...» (Sentyabr 1985-ci il tarixli gündəliyindən).

X.Rza türk birliyi ideyasını üzdən, təbliği əsasda qavramamışdır. O, kökdən, əcdaddan gələn və onda yaşayan birliyi elmi, bədii və publisistik vəhdətdə təcəssüm etdirmişdir. Bu baxımdan şairin elmi-tarixi memuarlarında ibrətli məqamlarla üzləşirik. Onlardan bəzilərinə diqqət yetirməyi əhəmiyyətli hesab edirik.

«Әнкә», yaxud «анка» – böyük, ulu deməkdir. Hecalara ayırmaqlıyıq. «ан-ка» birinci heca göy, ikinci heca yer deməkdir. «Yer» - «ata». «Göy» – «ana». Deməli, «әнкә» ata-ana birliyi, ulu və əcdaddır, kişinin yeddi arxa dönənidir.

...Sibirin ən böyük çaylarından biri olan «Анкара» da әнкә//анка anlayışı ilə ilgilidir. Həmin çaya bu adı Sibir türkləri verib. Qara//kara sözünün türkçə ikinci mənası böyük, ulu deməkdir. Анкара – ulu, böyük çaydır... «Ана» sözü də анка anlayışından törəmişdir. Çünki «ana» sözü də göyün, yerin gücünü birləşdirir, atanın da qüvvəsini qəbul edir, bətninə köçürür. Türk anlayışına görə, həyatda hər şey cütdür, hər xilqətin əkiz tayı vardır: göy-yer, ata-ana, gecə-gündüz, ay-günəş, su-od, şər-xeyir, Qaraqoyunlu-Ağqoyunlu, Kür-Araz, uçuran-quran...» (4 avqust

1984-cü il tarixli gündəliyindən).

X.Rza gündəliyində davam etdirir ki, Kür ilə Araz birliyində də türk təfəkkürü, türk düşüncəsi qərarlıdır. «Türk təfəkkürünə görə Kür ilə Araz iki qardaşdır. Birincisi, dağdan, yıxan, qıran qüvvədir, buna görə də ona Dəli Kür deyilir. İkincisi, ağıllı qardaşdır. Araz adlı bu qardaş quran, ucaldan, yaradan qüvvənin təmsalidir. Su pozur, işıq qurur, yaradır. Su ilkindir, işıq ikincidir. Araz işıq, nur təmsalidir. Su dağdan qüvvə olduğuna görə enir, hopur yerə, işıq isə quran qüvvə olduğuna görə qalxır ucalığa, göyə. Həyat bunların ikisinin vəhdətidir, göylə yerin, işıqla suyun birliyi! Buna görə də qədim türklər həm suyu müqəddəs sayıblar, həm də odu, işığı. Firdovsinin «Şahnamə»sinə Əfrasiyab adı ilə düşmüş Alp Ər Tonqa əslində «su» tanrısıdır (4 avqust 1984-cü il tarixli gündəliyindən).

X.Rzanın «başının ağrıdığı» çağlar daha çox ana dili məsələləri ilə bağlı olmuşdur. Təkcə «Ana dili» şeirinə görə şair 8 aydan artıq «dindirilmiş», MK səviyyəsində gedən müzakirə və mübahisələrə çəkilmişdir. «Ana dili» şeiri guya Azərbaycan ədəbiyyatının beynəlmiləçilik ənənələri ilə bir yerə sığmır. Deməli, partiyanın yazıçılar qarşısında qoyduğu vəzifələr ilə bir yerə sığmırdı» (Aprel 1962-ci il tarixli gündəliyindən). X.Rzanın «Ana dili» şeiri ilə mətbuatda qaldırılmış hay-küy 1962-ci ilin aprelindən noyabra qədər, 8 aydan artıq davam etmişdi (20 noyabr 1962-ci il). Şair bütün bunlara son qoymaq məqsədilə 7 yanvar 1963-cü il tarixdə Vəli Axundovun keçirdiyi MK plenumunda söz alaraq demişdir: Siz bilirsiniz ki, «Ana dili» şeri ilə əlaqədar olaraq, 8 aydan çoxdur ki, mənim ətrafımda tənqid davam edir. Mən bu barədə fikrimi Yazıçılar İttifaqında açıq partiya iclasında bildirmişəm.

Bir daha təkrar edirəm ki, mənim nəinki «Ana dili» şerim, habelə, digər yazılarımda, hətta, söhbətlərim və hərəkətlərimdə kamala yetməmiş cəhətlər çoxdur. Mən «Ana dili» şeirim qüsurlu çıxdığını etiraf etdim. Niyə görə belə etdim? Ona görə ki, özümü qorumaq üçün heç bir vasitə yox idi? Mən deyə bilməzdimmi ki, bu şerim hələ bir neçə il bundan qabaq rus dilində çıxıb. Deyə bilməzdimmi ki, hələ məndən xeyli qabaq xalq şairi Səməd Vurğun «Yandırılan kitablar» şerində Azərbaycan dili haqqında daha qüvvətli, daha kəsərli sözlər demişdir:

Söylə sənmi xor baxırsan mənim ana dilimə?

Dahilərə süd vermişdir Azərbaycan gözəli.

Sənmi türkə «xər» deyirsən,

ulusuma, elimə

Qoca Şərfin şöhrətidir Füzulinin qəzəli.

Dahilərə süd vermişdir Azərbaycan gözəli! Mən bu şeri deyə bilməzdimmi?

- Elə deyirsən ki, - Axundov yoldaşın bu replikası hamını güldürdü.

Davam etdim:

- Mən bu sözləri birinci dəfə burada deyirəm. Amma o vaxt demədim. Ona görə demədim ki, biz ana dili məsələsinə və o cümlədən, hər hansı milli məsələyə yalnız Azərbaycan xalqının mənafeyi nöqtəyindən, yalnız Azərbaycan miqyasında olan bir məsələ kimi baxmamalıyıq. Nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, dünyada iki sistem mövcuddur və bunların arasında mənəvi mübarizə gedir.

Xəlil Rza vicdanla, ağılla doğma dilinin keşiyini çəkmiş, dilin qü-

ruru, təmizliyi, varlığı harada yaşayırsa, oraya yeni nəfəs ötürmüşdür. O, Şəhriyarın «Heydərbabaya salam» poemasının yazılma səbəbləri və milli məziyyətlərini Ana dilinə münasibət baxımından dəyərləndirmişdir. Şəhriyar xəstə olanda anası ona baş çəkməyə gəlmiş, farsca yazılırdan heç nə başa düşülmədiyini söyləmiş və doğma kənd, təbiət və insanlarla bağlı xatirələr danışmışdır. Bunlar Şəhriyarın ürəyində gizli-gizli qaynayan vətən çeşmələrinin gözünü açmış və belə bir misilsiz səmimiyyət nümunəsi olan bir əsərin yaranmasına gətirib çıxarmışdır (1964-cü il tarixli gündəliyindən).

X.R.Ulutürk ardıcıl olaraq milli ideallarla, xalq taleyi problemləri ilə yaşamışdır. Yaradıcılığının bütün istiqamətlərində bunu təzahür etdirmişdir. X.Rza dil və mədəniyyət birliyi kimi, coğrafi-ərazi birliyinin yorulmaz təbliğatçısı olmuşdur. Cənubi Azərbaycan məsələsi onun bütün yaradıcılığından qırmızı xətlə keçmişdir. Sənətkarın çoxsaylı şerqşünas və türkoloqların iştirak etdiyi məclisdə Yusif Ziya Şirvanlı demişdir: «Bu qədəhi içirəm vahid Azərbaycanın sağlığına! Mən inanıram ki, bütün dünyada demokratiyanın, xalq səadətinin dayacağı sayılan Sovetlər birliyi bizim Arazın o tayındakı Vətən torpağına nicat verəcək. Ancaq anlamıram ki, Qərbi Ukraynanı, Qərbi Belorusiyanı xilas edən əllər niyə qısaldı?... Mən inanıram ki, Azərbaycan xalqının günahsız tökülən qanı yerdə qalmayacaq. 137 ildən bəri davam edən tarixi ədalətsizlik aradan qaldırılacaq, dili, qanı, ürfanı bir olan xalq milli birliyə qovuşacaqdır!» (20 dekabr 1969-cu il tarixli gündəliyindən).

Həmin sağlıq üstündə Y.Z.Şirvanlı həbs edilmişdir. Onu «panazərbaycanizm» üstündə ittiham etmişlər. Y.Z.Şirvanlı: «Dedim ki, Ukraynanın birləşməsinə diləyən adamı panukraynaçı sayırsınızsa, onda mən də bu damğanı üstümə götürürəm: mən panazərəm! Əlbəttə, sonralar bu ittiham ləğv edildi» (20 dekabr 1969-cu il tarixli gündəliyindən). Göründüyü kimi, X.R.Ulutürk 60-cı illərdən başlayaraq, poeziya, publisistika və tənqiddə də xalq taleyini, Azərbaycan bütövlüyünü inikas etdirmişdir.

X.R.Ulutürk «Millilik – sənətkarın şüurlu fəaliyyətindən doğmalıdır» (1971), «Milli özəlliklər» (1971) məqalələrində Azərbaycan birliyi ideyasına geniş yer vermiş, B.Azəroğlu, H.Bülluri, S.Tahir, Ə.Tudə, M.Gülgün və başqaları ilə bağlı elmi-tarixi memuarlarında Güney və Quzey Azərbaycanın birliyi ideyası olmaq etibarilə Şəhriyar, Q.Beqdeli, onların tarixi, iqtisadi və sosial-siyasi fikirlərini ümumiləşdirmişdir. 90-cı illərə aid olan memuarlarında Güney mövzusu xüsusi yer tutmuşdur.

Milli özünüdərk, milli şüur və məfkurə, humanizm və vətənpərvərlik, azadlıq, sülh, müstəqillik məsələlərini əhatə edən mental fikir və düşüncələr S.Vurğun, M.Müşfiq, R.Rza, Şəhriyar, Ə.Cəfər, İ.Şıxlı, B.Vahabzadə, M.Araz, S.Tahir, Qabil, H.Arif, C.Novruz, Ə.Kürçaylı, S.Rüstəmخانlı, Mirzə Cavad və başqaları ilə bağlı gündəliklərdə (memuarlarda) konkret ifadə olunmuşdur. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Qarabağ problemi, azadlıq, müstəqillik idealları ilə bağlı olan ideya qaynaqları 80-ci illərin ikinci yarısı və 90-cı illərin memuar yazıları üçün səciyyəvidir.

Xəlil Rza Ulutürkün elmi-tarixi memuarlarının öyrənilməsi ciddi bir tədqiqat mövzudur. Biz isə onun memuarlarının millilik və xalqçılıq məsələləri ilə bağlı olanlarından danışdıq.

Türk ədəbi-bədii təcrübəsində memuar janrının «tarixi xatirələr»,

«siyasi xatirələr», «mətbuat xatirələri (publisistik)», «ədəbi xatirələr (sənədli nəsr)», «uşaq xatirələri», «gənclik xatirələri», «Anı-portret» («Portret») və s. olanlarından bəhs edirlər. Elmi-tarixi memuar janrı isə XX əsr Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrində Xəlil Rza Ulutürkün adı ilə bağlıdır. Onun memuarlarında XX əsrin 60-90-cı illər ədəbi prosesi, mübahisələr, müzakirələr və problemləri ictimai-siyasi şəraitlə birlikdə yaşamaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Milli şüur yangını və Xəlil Rza Ulutürk. – AMEA «Elturan», 1997, № 1-2
2. Milli və bəşəri sənətkar. Mən onsuz da əbədiyəm. B., Gənclik, 2003
3. Türkçülük məfkurəsi və Xəlil Rza Ulutürk. Türkün dastanı. B., Gənclik, 2000
4. X.R.Ulutürkün arxivi. 1962-1994-cü illər. Əlyazmalar şairin həyat yoldaşı Firəngiz xanım Ulutürkdə saxlanılır.

ВОПРОСЫ НАЦИИ И НАРОДНИЧЕСТВА В НАУЧНО-ИСТОРИЧЕСКИХ МЕМУАРАХ ХАЛИЛА РЗА УЛУТЮРКА

А.Б.АСКЕРЛИ

РЕЗЮМЕ

Тема статьи актуальная и эта актуальность вызвана тем, что творчество народного поэта и мыслителя Халила Рзы Улутюрка богато национальными идеями и тенденциями. Автор на основе архивных материалов старается раскрыть такие важные проблемы как вопросы алфавита, тюркизма, языка, истории, так и общеполитического характера – национальный идеал, народная судьба, общечеловеческие проблемы. Впервые к исследованию привлечены дневники поэта, записанные с 1962 по 1994 гг. Многие факты отличаются новизной и содержательностью. Часть научно-исторических мемуаров изданы в качестве книги («Расцветай утро», «Акрам Джафар – мой учитель», «В тюрьме Лефортово») и были использованы в нашем исследовании.

QUESTION OF NATIONALISM AND POPULISM IN THE SCIENTIFIC-HISTORICAL MEMOIRS OF KHALIL RZA ULUTURK

A.B.ASKERLI

SUMMARY

The theme of the article is topical and this topicality is related with creativity of the poet and thinker Khalil Rza Uluturk which is also rich in national ideas and tendencies. The author is attempting to reveal the urgent problems such as the alphabet, turkizm, language, history and socio-philosophical character – the national ideal, - the folk fate and problems concerning mankind on the basis of archive materials. The diaries of the poet written in 1962-1994 are used for research. Many facts and details are distinguished with novelty and pithiness. The scientific-historical memoirs published as books (“Come morning”, “Akram Jafar – my master”, “In the prison of Lefortovo”) were used in our research.